

МІЖ ЗАМЕТАМИ СТОЯВ ХУТІРЕЦЬ ЧИМАЛИЙ...

З історії липківських виселків

Сьогодні ми розпочинаємо друкувати ще одну дослідницьку працю липківського педагога, історика-краєзнавця Івана Шишка. Він надав нам на це ексклюзивне право. Опісля дослідження вийде окремою монографією.

На Україні з давніх пір було поширено два типи землеробських поселень — село і хутір. Вони, як правило, існували поряд, перебували в тісних родинних і економічних зв'язках, часто зливалися, і тоді село в розмірах значно виросло. Деякі хутори переростали в самостійні села. Але в більшості хутір залишався хутором, ріс і міцнів і в той же час мав певні переваги у землеробстві перед селом.

Багато хуторів на Україні було засновано в часи литовсько-польської доби. Їх створювали державні структури, поміщики і козацько-селянські маси. Держава була зацікавлена в існуванні на межі лісостепу і степу хуторів як пунктів розміщення сторожі, загонів, що оберігали південні кордони держави. Поміщики (литовські, польські, українські) створювали хутори у своїх віддалених економіях з метою мати постійну робочу силу. Запорізька Січ та розкидані січі в степах не могли існувати без зимівників, які часто являли собою добротні хутори. В степах росли хутори, які були власністю окремої козацької старшини, а також хутори, заселені селянськими сім'ями, що порвали з кріпосним ґнітом і тяготіли до козацького Подніпров'я.

Чимало хуторів на Україні з'явилося після ліквідації кріпацтва в 1861 році.

Наймолодшими хуторами в Росії і на Україні в передреволюційній 1917 рік були столипінські хутори, які створювались після революції 1905-1907 років. Петро Століпін — глава царського уряду — вважав села гальмом розвитку, а також джерелом бід, які породжували селянські протести, общинні порядки, що існували з давніх-давен на селі і підтримувались як поміщиками, так і державою. На практиці це означало, що вся община, тобто громада на чолі зі старшиною, відповідала перед державою і поміщиком за власну сплату податків, позик, виконання трудових та інших повинностей. Одночасно громада організовувала і контролювала сільськогосподарські роботи. Вона щорічно визначала, в якому масиві селянських наділів, одержаних згідно з реформою 1861 року, слід сіяти озимі, в якому — ярі культури, де садити овочеві. Сінокоси щорічно ділились за жеребкуванням.

Общинні громадські порядки на цей час мали ряд негативних факторів. По-перше, вони позбавляли селян права бути справжнім господарем своєї землі. По-друге, не сприяли росту продуктивності сільського господарства, не викликали інтересу до придбання техніки. По-третє, у значній мірі гальмували розшарування селянства і виділення заможників, які були б надійною опорою держави на селі.

спорою держави на селі.

Століпін у 1907-1910 роках провів через III Державну Думу (парламент) ряд законів, які створили нове аграрне законодавство. Науковці вважають, що це законодавство продовжило реформу 1861 року і здійснило подальше розкріпачення селянства. Реформа здійснювалася протягом десятиріччя. Останнім роком її втілення є 1916-й. Що ж нового дала ця реформа?

Селяни здобули право повної власності на свої орні наділи (за винятком лісів і сінокосів), одержували з боку держави деяку підтримку на переселення в ті регіони держави, де були вільні землі, з метою їх освоєння (Західний Сибір, Далекий Схід, Казахстан та ін.). Останнім заходом в основному скористались безземельні і малоземельні верстви села. Діючи таким чином, Століпін звільняв існуючі села від найбільш небезпечної для держави селянської маси. Вагоме місце в новій реформі посів указ від 9 листопада 1909 року, який дав селянству право зажадати від сільської громади зведення своїх ділянок (а їх було декілька і різної родючості) в одну ділянку — відруб з тим, щоб виселитись з села і тут завести своє господарство. Указ зобов'язував такі відруби виділяти подалі від села на родючих масивах. Селянський банк був зобов'язаний надавати селянам позики в організації відрубних господарств та хуторів.

Найбільший успіх організація відрубних господарств і хуторів мала на Правобережній Україні, де за десятиріччя майже половина селянських господарств вийшла на хутори. З часом окремі з них переросли в нові вулиці сіл, а інші залишились хуторами. Хутірська система у значній мірі виправдала сподівання Століпіна. На хуторах переважали заможники, які, застосовуючи тодішню передову техніку та сівозміну, підняли рівень врожайності і тісніше зв'язали сільське господарство з ринком.

В західних областях України, які за Ризьким мирним договором 1921 року, укладеним між Польщею і Радянською Росією, відійшли до першої, тобто Польщі, наймолодшими були хутори 20-30-х років ХХ століття. Більшість їх виросла на розпроданих панських землях. В ці ж роки тут з'явилося чимало осадницьких хуторів, населених поляками, яким держава давала землю по знижених цінах як винагороду за вірну військову службу. В 1934 році на Рівненщині було 1426 осадників, яким наділили 24208 га землі. Осадники становили міцну опору польського уряду на українських землях.

Хутори 20-30-х років були властиві майже кожному селу західних областей України.

Село Липки Гоцанського району відоме хуторами Забара і Рудка. Давнішим був хутір Забара, який виріс на польовому масиві на захід від села. Слово «забара» походить від давнього слов'янського слова «забороль», яке означало — дерев'яний щит (з'єднані кілки, поліна); такі щити кріпились на земляних валах, призначених для захисту поселень. Згодом створився ряд нових похідних слів від «забороль»: загородь, забара (в понятті: затримувати, забарити); забор (у російській мові). Очевидно, в глибоку давнину в західній частині села на польовому масиві і були згадані укріплення, звідки й пішла назва всього урочища.

(Продовження в наступному номері).